

ОЩЕ ПО ВЪПРОСА ЗА ВРЪЩАНЕ КЪМ ДРИНОВСКО-ИВАНЧЕВСКИЯ ПРАВОПИС

Антони СТОИЛОВ

Югозападен университет „Неофит Рилски“

E-mail: ant100@abv.bg

ON THE ISSUE OF RETURNING TO THE DRINOVSKO-IVANCHEVSKI ORTHOGRAPHY – SOME ADDITIONAL COMMENTS

Antoni STOILOV

South-West University „Neofit Rilski“

E-mail: ant100@abv.bg

ABSTRACT: In the beginning of 1945 a new party which came into power through coup d'état in Bulgaria made an orthography reform, as a result of which letters that existed in the Bulgarian language were replaced with others. This reform concerned the letters ъ and ж that had been used for centuries. Depending on the phonetic conditions, the substitute for ъ was я, and for ж was the letter ѝ.

After the democratic changes of 1989 in Bulgaria, many people – linguists, literary critics, i.e., people of precise speech, and other intellectuals posed the question of adopting completely the so-called Drinovski-Ivanchevski orthography that existed until 1945. This paper makes a critical analysis of the pros and cons of this proposal and the arguments for its rejection are pointed out. By providing numerous examples illustrating the subject matter, the author shows cases in which returning to the use of the grapheme ъ would eliminate spelling difficulties in words including я and е. The article also points out the argument for putting back in use the letter ж in certain word positions. The author supports the view that the essence of the suggested restoring of the letters discussed concerns the resuming of a relation that was artificially severed – that of the contemporary and old Bulgarian literature whose natural successor is the Bulgarian language. On the other hand, with the replacement of the graphemes ъ and ж the linguistic compulsion in pronunciation will be eliminated; and third, unity will be achieved in the orthography of some words and their forms, since the decreed reform in 1945 led to chaos in the orthography of certain words.

KEYWORDS: The old Drinovski-Ivanchevski orthography, orthography reform of 1945, restoring the old orthography, arguments against, arguments for the return in the contemporary spelling of the graphemes ъ and ж.

1. Както е добре известно, въведената в официална употреба с правописната реформа от 1945 г. съвременна българска азбука се състои от тридесет букви, с чиято помощ се отбелязват 45-те звука на книжовния български език (ОПРБЕ 2012, с. 10–11). Известно е също, че промените, направени през 1945 г. с т.нар. отечественофронтовска правописна реформа, която премахва действащия дотогава Дриновско-Иванчевски правопис, влизат в сила с обнародването на специална наредба закон от Министерството на народното просвещение (ДВ, бр. 47/27.02.1945 г.). Тази утвърдена с наредбата азбука се отличава от използваната дотогава най-вече с това, че от нея са изхвърлени от употреба букви, чийто графически вид съвпада напълно с употребяваните в старата българска книжнина. Голямата носовка ж (още голям юс) според изискванията на същата тази наредба навсякъде трябва да започне да се заменя при писане с ъ (ъгъл, ръка и др. – вж. член втори на Наредбата), а ятовата гласна ъ (още двойно е, широко е) да се заменя с я или е (мляко, млечен, хляб, хлебен – вж. член четвърти на Наредбата) според *източното* произношение (курс. мой – вж. пак там). Тъй като дискусиите за устройството на правописа ни след установяването му през 1899 г. не са рядкост и са особено силни през третото и четвъртото десетилетие на XX век (Ангелова 2014, с. 69–71), промените в него от 1945 г. изглеждат като естествен етап от неговото окончателно установяване.

Месеци след политическите промени у нас през 1989 г. отделни езиковеди, най-често – старобългаристи, на организирани от тях дискусии в университети с участието на представители на филологически българистични среди започват да поставят въпроса за връщане в съвременната

азбука на изхвърлените чрез правописната реформа от 1945 г. графема **ѣ** и **ѧ** (вж. вкл. и Марков, Попов, 1990).

В началото на последното десетилетие на ХХ век проф. Иван Добрев, най-компетентният наш старобългарист и в момента, и сегашният преподавател старобългарист в СУ „Св. Климент Охридски“ доц. Петко Петков на такава сбирка в Югозападния университет (тогава двамата освен в СУ "Св. Климент Охридски", преподават и в ЮЗУ) представят идеята си за връщане на изхвърлените през 1945 г. графема, а защо не – и на действащия до 1945 г. правопис. По чисто патриотични подбуди тогава тази идея се приема ентузиастично от мнозина. Последващият чисто лингвистичен анализ, направен веднага след настъпилото отрезвяване, показва, че в частта за връщане на Дриновско-Иванчевския правопис идеята е ако не невъзможна за прилагане, то поне е изключително трудно постижима. Затова в началото на 90-те от края на ХХ век идеята за връщане на правописа от преди 1945 г. си остава само идея.

Днес повик за възстановяване на Дриновско-Иванчевския правопис не липсва отново (Неделев, 2018 и др.), в интернет пространството даже съществува и петиция с такова искане (вж. <https://www.peticia.com/starpravopis>). Защо пълното връщане към Дриновско-Иванчевския правопис вече е невъзможно? Защото дори филолозите езиковеди, които не са старобългаристи, ще се затруднят да върнат при писане изхвърлените през 1945 г. букви на правилните им места. Да не говорим пък как ще се справят с употребата им филолозите българисти, които са литературоведи, как ще се справят всички филолозите небългаристи, как ще се справят останалата част от българите в зависимост от образователния си ценз. Привържениците на идеята за връщане на правописа от преди 1945 г., като се отърсят от еуфоричните патриотични наеви, трябва да дадат отговор на някои елементарни въпроси. Например:

1.1. В днешната ни графична система стб. **ѣ** от Дриновско-Иванчевския правопис се отбелязва с буквите **е** и **я**. Известно е (ОПРБЕ, 2012, с. 15–16), че в съвременния ни правопис писането на **е** или на **я** в случаите, когато те водят началото си от стб. **ѣ**, е в зависимост: а) от мястото на ударението (*бѣл*; *бѣла*; *голѣм*, *голѣми*, но *голѣмина*), а така също и б) от характера на вокала, стоящ след сричката, съдържаща **ѣ** (*тѣхна* – *тѣхно*, но *тѣхен*, *тѣхни*; *възпѣт*, *възпѣта*, *възпѣто*, но *възпѣти*). От друга страна, чрез същата днешна графема **е** се отбелязва и звукът [e], който освен на стб. **ѣ**, в съвременния ни език е наследник още и на старобългарските вокали **ѡ**, **ѣ** и **ѧ**, които в хода на времето също са изяснили гласежа си в [e]: срв. *зѡблуждение* със стб. *зѡблѣждѣнѣе*; *старѣц* със стб. *старѣць*; срв. *дѣсет* със стб. *дѣсѣтъ*. Как съвременният българин, при наличието и на буквата **е**, и на буквата **я**, и на буквата **ѣ** в Дриновско-Иванчевския правопис, ще знае коя от днешните **е** и **я** да постави на мястото на всяка от тях? Още повече, че механичната замяна на Дриновско-Иванчевското **е** с днешното **е**, и на Дриновско-Иванчевското **я** с днешното **я**, ще бъде неправилна. Да не говорим за това, че днес в езика ни със същата буква **я** се отбелязва и наследникът на старобългарското **ѡ** в думи като *тиян*, *поляна*, *ям*, *яма*, *ясла* и др. Доколко тази замяна е „лесна“, можем да се убедим с произволна извадка на словоформи по Дриновско-Иванчевския правопис, съдържащи неговите три букви **е**, **я** и **ѣ** (словоформите са ексцерпирани от изданието на Омировата „Одисея“ от 1942 г. в превод от старогръцки на Иван Вранчев, издание на „Ралица“, София): срв. *бе* < *беше* с **бѣ** (< **бѣше**); срв. *бедро* с **бедро**; срв. *безпределни* с **безпредѣлни**; срв. *белеят* с **бѣлѣятъ**; срв. *богиня* с **богиня**; срв. *божествен* с **божественъ**; срв. *бяха* с **бѣха**; срв. *весло* с **весло**; срв. *вечеря* с **вечеря**; срв. *вещи* с **вещи**; срв. *видях* с **видѣхъ**; срв. *владяят* с **владѣятъ**; срв. *вместо* с **вмѣсто**; срв. *воля* с **воля**; срв. *врява* с **врѣва**; срв. *всеки* с **всѣки**; срв. *всекиго* с **всѣкиго**; срв. *гледаш* с **гледашъ**; срв. *гният* с **гниятъ**; срв. *гняв* с **гнѣвъ**; срв. *говорят* с **говорятъ**; срв. *гонеше* с **гонѣше**; срв. *гордее* с **гордѣе**; срв. *двете* с **двѣтъ**; срв. *дебел* с **дебель**; срв. *ден* с **день**; срв. *дело* с **дѣло**; срв. *днес* с **днесъ**; срв. *добре* с **добре**; срв.

доспехи с *доспѣхи*; срв. *дял* с *дѣлъ*; срв. *дясна* с *дѣсна*; срв. *желязо* с *желѣзо*; срв. *жена* с *жена*; срв. *живее* с *живѣе*; срв. *живеят* с *живѣятъ*; срв. *залезе* със *залѣзе*; срв. *замеряш* със *замѣряшъ*; срв. *занемели* със *занѣмѣли*; срв. *запя* със *запѣ*; срв. *земята* със *земята*; срв. *знае* със *знае*; срв. *идеше* с *идѣше*; срв. *избягал* с *избѣгалъ*; срв. *изгрев* с *изгрѣвъ*; срв. *клетник* с *клетникъ*; срв. *колят* с *колятъ*; срв. *копие* с *копие*; срв. *крепостта* с *крепостѣта*; срв. *лее* с *лѣе*; срв. *мек* с *мекъ*; срв. *мене* с *мене*; срв. *месо* с *месо*; срв. *меч* с *мечъ*; срв. *молеше* с *молѣше*; срв. *моряци* с *моряци*; срв. *моята* с *моята*; срв. *надяваше се* с *надѣваше се*; срв. *намерил* с *намѣрилъ*; срв. *насядаха* с *насѣдаха*; срв. *небе* с *небе*; срв. *неволя* с *неволя*; срв. *нежни* с *нѣжни*; срв. *нейде* с *нѣйде*; срв. *непосято* с *непосѣто*; срв. *неща* с *нѣща*; срв. *нявга* с *нѣвга*; срв. *някому* с *нѣкому*; срв. *няма* с *нѣма*; срв. *обвиняват* с *обвиняватъ*; срв. *облече* с *облѣче*; срв. *огъня* с *огъня*; срв. *оня* 'онзи' с *оня*; срв. *отделно* с *отдѣлно*; срв. *отклонява* с *отклонява*; срв. *оцелели* с *оцѣлѣли*; срв. *певец* с *пѣвецъ*; срв. *пепелта* с *пепелѣта*; срв. *песен* с *пѣсенъ*; срв. *плен* с *плень*; срв. *плячка* с *плячка*; срв. *поверява* с *повѣрява*; срв. *подсякоха* с *подсѣкоха*; срв. *поляни* с *поляни*; срв. *попречи* с *попрѣчи*; срв. *прогърмя* с *прогрѣмъ*; срв. *пролет* с *пролѣтъ*; срв. *пътя* 'пътят' с *пътя*; срв. *разделя* с *раздѣля*; срв. *реже* с *рѣже*; срв. *реките* с *рѣкитѣ*; срв. *рекох* с *рекохъ*; срв. *решение* с *решение*; срв. *светли* със *свѣтли*; срв. *своята* със *своята*; срв. *сван* със *свѣнь*; срв. *седяха* със *седѣха*; срв. *сеч* със *сѣчъ*; срв. *след* със *следъ*; срв. *слезе* със *слѣзе*; срв. *слугите* със *слугитѣ*; срв. *смелост* със *смѣлостъ*; срв. *смес* със *смѣсъ*; срв. *смах* със *смѣхъ*; срв. *спряла* със *спрѣла*; срв. *сред* със *срѣдъ*; срв. *стряха* със *стрѣха*; срв. *те* с *тѣ*; срв. *теб* 'тебе' с *тебъ*; срв. *тия* 'тези' с *тия*; срв. *трябва* с *трѣбва*; срв. *търкалял* с *търкалялъ*; срв. *тя* с *тя*; срв. *тяло* с *тѣло*; срв. *тях* с *тѣхъ*; срв. *умело* с *умѣло*; срв. *умрели* с *умрѣли*; срв. *успееш* с *успѣешъ*; срв. *хляб* с *хлѣбъ*; срв. *членове* с *членове*; срв. *човешки* с *човѣшки*; срв. *целуна* с *цѣлуна*; срв. *човека* 'човекът' с *човѣка*; срв. *щерка* с *щерка*; срв. *щеше* с *щѣше*; срв. *щяха* с *щѣха*; срв. *ядяха* с *ядѣха*; срв. *яли* с *яли*; и др.

1.2. В графичната система, утвърдена с промените в правописа през 1945 г., звукът, който дотогава се отбелязва със старобългарската графема **ѡ**, вече трябва да се отбелязва с буквата **ъ**. Трудността днес тя обратно да се замества успешно по правилата на Дриновско-Иванчевския правопис идва оттам, че сега с тази буква **ъ** ние отбелязваме фонемата [ъ], която в книжовния ни език освен наследник на стб. заден носов вокал **ѡ** (*мѡка* < *мѡка*; *рѡка* < *рѡка*), е наследник и на стб. заден еров вокал **ѡ** (*вѡведѡ* 'вѡведа'; *сѡнь* 'сѡн'). Към разглеждания тук въпрос няма отношение нито днешният различен от [ъ] изговор на наследниците на тези два старобългарски вокала в народните ни говори (*сѡн*, *сан*, *сон*, *сѡн*, *сѣн* за 'сѡн'), нито уеднаквяването на гласежа на наследниците на стб. **ѡ** и **ѡ** в [ъ] – например срв. стб. *жѡтва* с днешното *жѡтва*, узаконено за писане само с **ъ** < стб. **ѡ** (ОПРБЕ 2012, с. 263), нито протеклото в по-ранни етапи от развоя на езика ни уеднаквяване на гласежа на стб. вокали **ѡ** и **ѡ** в [ъ] – срв. например *тѡст* със стб. *тѡстъ*, срв. *тѡща* със стб. *тѡща* и др. Пълното връщане към Дриновско-Иванчевския правопис ще означава, че българинът задължително трябва да е наясно в кои думи от него днешният звук [ъ] е отбелязван в Дриновско-Иванчевския правопис с **ѡ**, за да започне на мястото на днешното **ъ**, което е наследник на **ѡ**, да поставя **ѡ**, и в кои думи днешният звук [ъ] е отбелязван в Дриновско-Иванчевския правопис с **ъ**, за да започне на мястото на днешното **ъ**, което е наследник на **ѡ**, да поставя **ъ**. Колко „лесна“ и „сполучлива“ ще е тази замяна показва справката с изданието пак на Омировата „Одисея“ от 1942 г.: срв. *беше порѣчано* с **бѡ** (< *бѡше*) *порѣчано*; срв. *бѡдеш* с

бждешъ; срв. *вкъци* с *вкжци*; срв. *всъщност* с *всжщность*; срв. *във* с *въвъ*; срв. *въже* с *въже*; срв. *вълци* с *вълци*; срв. *вънка* с *вънка*; срв. *върби* с *върби*; срв. *върна* с *върна*; срв. *въртоп* с *въртопъ*; срв. *вътре* с *вътре*; срв. *гъби* с *гжби*; срв. *гъсти* с *гжсти*; срв. *дъбов* с *джбовъ*; срв. *дълг* с *дългъ*; срв. *дълъг* с *дългъ*; срв. *дървета* с *дървета*; срв. *дъще* с *дъще*; срв. *едър* с *едъръ*; срв. *камъни* с *камъни*; срв. *кръговрат* с *кржговратъ*; срв. *където* с *кждето*; срв. *към* с *къмъ*; срв. *късно* с *късно*; срв. *къща* с *кжща*; срв. *лъвове* с *лъвове*; срв. *лък* с *лъкъ*; срв. *лъчезарен* с *лъчезаренъ*; срв. *лъчите* с *лъжитъ*; срв. *могъщи* с *могжши*; срв. *мъгла* с *мъгла*; срв. *мъдростта* с *мждростъта*; срв. *мъж* с *мжжъ*; срв. *мъките* с *мжкитъ*; срв. *мъртви* с *мъртви*; срв. *мъчно* с *мжчно*; срв. *огъня* 'огънят' с *огъня*; срв. *опънеш* с *опънешъ*; срв. *отсъдили* с *отсждили*; срв. *отърве* с *отърве*; срв. *попътен* с *попжтенъ*; срв. *постъпва* с *постжпва*; срв. *прекъсна* с *прекжсна*; срв. *престъпление* с *престжпление*; срв. *присъдиха* с *присждиха*; срв. *пълни* с *пълни*; срв. *път* с *пжтъ*; срв. *пътища* с *пжтища*; срв. *пътуване* с *пжтуване*; срв. *пътя* 'пътят' с *пжтя*; срв. *разкъсат* с *разкжсатъ*; срв. *ръце* с *ржце*; срв. *ръцете* с *ржцетъ*; срв. *са* със *сж*; срв. *скръбта* със *скръбъта*; срв. *скъпи* със *скжпи*; срв. *скъсани* със *скжсани*; срв. *слънце* със *слънце*; срв. *смърт* със *смъртъ*; срв. *стъпил* със *стжпилъ*; срв. *съвети* със *съвети*; срв. *съвещават* със *съвещаватъ*; срв. *съдбата* със *сждбата*; срв. *съдеше* със *сждъше*; срв. *съм* със *съмъ*; срв. *съпруг* със *съпругъ*; срв. *със* със *съсъ*; срв. *също* със *сжщо*; срв. *твърдо* с *твърдо*; срв. *тъгите* с *тжгитъ*; срв. *тъмница* с *тъмница*; и др.

1.3. Тъй като с установените от т. нар. отечественофронтovski правопис през 1945 г. правила за писане българинът е загубил знанието за историческото място на старите **ѳ**, **ѿ**, **Ѷ** и **ѷ** в езика ни, днес въпросът за директно възстановяване на правописа отпреди 1945 г. е с предизвестен отговор.

2. От друга страна, уважението към творческия гений на българина, въткан в словното ни градиво, и преклонението към предците за сътворената от тях книжнина, част от графическите символи на която са прекрасните с естетическия си външен вид графемите **ѳ** и **ѿ**, ни задължават да се опитаме отново да намерим място в днешната наша графика на букви, изхвърлени, най-вече по политически подбуди, с правописната реформа от 1945 г.

2.1. Буквата **ѳ**

Връщането ѝ днес в употреба няма да е трудно от гледна точка на придобитите вече умения от българина при писменото отбелязване на „екането“ (с помощта на буквата **Ѷ**) и на „якането“ (с помощта на буквата **ѿ**), което като явление в писмената ни практика и без това е резултат от премахнатата с правописната реформа през 1945 г. употреба на буквата **ѳ**. Същността на въвеждането на **ѳ** отново в употреба в нашата съвременна писмена практика се състои в следното:

2.1.1. При писане случаите с „екане“ и с „якане“ да се отбелязват винаги с **ѳ**. Така се премахва възможността да се греши при писане. Например вместо да се колебае дали да напише *бели* или *бяли*, *бесен* или *бясен*, *големи* или *голями*, *железен* или *желязен*, *плясна* или *плѣсна*, *повѣйна* или *повѣхна*, *хлеб* или *хляб*, всеки българин, независимо от образователния си ценз, ще пише тези словоформи с **ѳ**: *бѳли*, *бѳсен*, *голѳми*, *желѳзен*, *плѳсна*, *повѳхна*, *хлѳб*. Така се решава еднозначно въпросът с правилния начин на писане на формите на думите с т. нар. променливо **я** в тях в зависимост от фонетичните условия – мястото на ударението в думата и вида на гласната в сричката, стояща след сричката, съдържаща **ѳ** (ОПРБЕ, 2012, с. 15–16): *вѳрен*, *вѳрна*, *вѳрно*, *вѳрни* вместо *верен*, *вярна*, *вярно*, *верни*; *възпѳт*, *възпѳта*, *възпѳто*, *възпѳти* вм. *възпят*, *възпята*, *възпято*, *възпети*; *видѳл*, *видѳла*, *видѳло*, *видѳли* вм. *видял*, *видяла*, *видяло*, *видели*; *голѳм*, *голѳма*, *голѳмо*, *голѳми*, *голѳминѳ* вместо *голям*, *голяма*, *голямо*, *големи*, *големинѳ*; *залѳт*, *залѳта*, *залѳто*, *залѳти* вм. *заял*, *заята*, *заято*, *залети*; *засѳл*, *засѳла*, *засѳло*, *засѳли* вм.

засял, засяла, засяло, засели; п ъл, п ъла, п ъло, п ъли в м. *пял, пяла, пяло, пели*; и др. С въвеждането на **ѳ** на мястото на променливото **я** се постига единство в писането на словоформите на думите, независимо от мястото на ударението и от вида на вокала в следващата сричка.

От друга страна, чрез писането на **ѳ** ще се елиминират случаите на безпринципни изключения, свързани с прилагането на досегашната норма за писане на *е* и на *я* в случаите на променливо **я**.

а) Като правилни, съгласно правилата за писане на променливото **я**, в словната част на речниците днес са посочени словоформи като *закоравяѳл, закоравяѳла, закоравяѳло, закоравѳели; закорастеняѳл, закорастеняѳла, закорастеняѳло, закорастенѳели; припрѳял, припрѳяла, припрѳяло, припрѳени* и др. Когато от тези минали причастия обаче се образуват съществителни имена като *закоравяѳлост, закорастеняѳлост* и *припрѳяност*, правописната норма, в противоречие със собствените си изисквания, ни задължава да пишем членуваните им форми с **я** (*закорастенялостта, закоравялостта, припрѳяността*), което е очевидно нарушаване на тези правила, тъй като в случая **я** не е под ударение и съгласно нормата там би трябвало да се пише *е*. С въвеждането на **ѳ** в писмената практика такива случаи на „разнобой“ ще се елиминират: *закорав ъл, закорав ъла, закорав ъло, закорав ъли, закорав ълост, закорав ълостта; закорастен ъл, закорастен ъла, закорастен ъло, закорастен ъли, закорастен ълост, закорастен ълостта; припр ѳл, припр ѳла, припр ѳло, припр ѳни, припр ѳност, припр ѳността*.

б) Обратното положение – задължително изписване с *е*, но вече в унисон с правилата за писане на променливото **я**, наблюдаваме пък при съществителни имена като *вярност – верността, рязкост – резкостта, цялост – целостта* и др. И тук въвеждането на **ѳ** ще изключи вероятността от погрешен начин на писане: *в ѳрност – в ѳрността, р ѳзкост – р ѳзкостта, ц ѳлост – ц ѳлостта*.

в) Пак в противоречие със собствените си изисквания, правилата за писане на променливото **я** ни задължават във формите на глаголите за 1 л. и 2 л. мн. ч. за мин. несв. вр. и за мин. св. вр. да пишем **я** (*бяхме, бяхте; брояхме, брояхте; вървахме, вървахте; стояхме, стояхте, търпахме, търпахте; четяхме, четяхте*), което е очевидно изключение от правилото, тъй като в тези форми точно по правилата би трябвало да се пише *е* (*бехме, бехте; броехме, броехте; вървехме, вървехте; стоехме, стоехте, търпехме, търпехте; четехме, четехте*). Въвеждането на **ѳ** би изравнило начина на писане на променливото **я** в цялата глаголна парадигма. Например в мин. несв. вр. цялостната парадигма на тези глаголи би добила следния вид: *б ѳх, б ѳше, б ѳше, б ѳхме, б ѳхте, б ѳха; бро ѳх, бро ѳше, бро ѳше, бро ѳхме, бро ѳхте, бро ѳха; върв ѳх, върв ѳше, върв ѳше, върв ѳхме, върв ѳхте, върв ѳха; сто ѳх, сто ѳше, сто ѳше, сто ѳхме, сто ѳхте, сто ѳха; търп ѳх, търп ѳше, търп ѳше, търп ѳхме, търп ѳхте, търп ѳха; чет ѳх, чет ѳше, чет ѳше, чет ѳхме, чет ѳхте, чет ѳха*.

г) Пак в противоречие с правилата за писане на променливото **я** в правописа ни са въведени изключения за форми на глаголите от свършен вид – узаконен е начинът да се пишат с *е*, независимо че отговарят на условието да се пишат с **я**: *бляскам* (за несв.в.), но *блесна* (за св.в.); *врякам*, но *врекна*; *впрягам*, но *впрегна*; *клякам*, но *клекна*; *крякам*, но *крекна*; *лягам*, но *легна*; *навяхвам*, но *навехна*; *пляскам*, но *плесна*; *повяхвам*, но *повехна*; *посягам*, но *посегна*; *протягам*, но *протегна*; *святкам*, но *светна*; *смятам*, но *сметна*; *стряскам*, но *стресна*; *тряскам*, но *тресна*; *увяхвам*, но *увехна*. В същото време в напълно идентични с тях форми откъм фонетичните условия (т. е. пак ударение и пак пред сричка, съдържаща непреден вокал), сме задължени променливото **я** да пишем с **я** при глаголи като *бялвам се* (за несв.в.) и *бялна се* (за св.в.); *вдявам* и *вдяна*; *дялам* и *дялна*; *забягвам* и *забягна*; *мляскам* и *млясна*; *мяркам се* и *мярна се*; *надявам* и *надяна*; *побягвам* и *побягна*; *рязвам* и *рязна*. И за капак – дублетни форми и с *е*, и

с **я** на мястото на променливото **я** за свършения вид на глаголи като *избягвам* (за несв.в.), но *избягна* и *избегна* (за св.в.); *кряскам*, но *крясна* и *кресна*; *убягвам*, но *убягна* и *убегна*. Въвеждането на **ѣ** прекратява главоблъсканицата при писане на формите за свършен вид и ги изравнява в правописно отношение с формите за несвършен вид в съответствие и с фонетичните условия, и с тяхната етимология: *блѣскам* (за несв.в.) – *блѣсна* (за св.в.); *бѣвам се* – *бѣлна се*; *вдѣвам* – *вдѣна*; *врѣкам* – *врѣкна*; *впрѣгам* – *впрѣгна*; *дѣлам* – *дѣлна*; *забѣгвам* – *забѣгна*; *избѣгвам* – *избѣгна*; *клѣкам* – *клѣкна*; *крѣкам* – *крѣкна*; *крѣскам* – *крѣсна*; *лѣгам* – *лѣгна*; *млѣскам* – *млѣсна*; *мѣркам се* – *мѣрна се*; *навѣхам* – *навѣхна*; *надѣвам* – *надѣна*; *плѣскам* – *плѣсна*; *побѣгвам* – *побѣгна*; *повѣхам* – *повѣхна*; *посѣгам* – *посѣгна*; *протѣгам* – *протѣгна*; *рѣзвам* – *рѣзна*; *свѣткам* – *свѣтна*; *смѣтам* – *смѣтна*; *стрѣскам* – *стрѣсна*; *трѣскам* – *трѣсна*; *убѣгвам* – *убѣгна*; *увѣхам* – *увѣхна*.

д) Въвеждането на **ѣ** на мястото на променливото **я** би премахнало и затрудненията при писане на формите на сегашните деятелни причастия на глаголи от първо и второ спрежение, които в основната си форма са с ударение върху последната сричка. При тях нормата, в изключение от правилото, изисква да пишем формите им за множествено число с **я**, независимо че в тях променливото **я** е под ударение пред сричка, съдържаща вокала **и**: *браздящи* – *браздящите*; *бодящи* – *бодящите*; *висящи* – *висящите*; *вървящи* – *вървящите*; *димящи* – *димящите*; *гасящи* – *гасящите*; *горещящи се* – *горещящите се*; *косящи* – *косящите*; *крадящи* – *крадящите*; *крепящи* – *крепящите*; *крецящи* – *крецящите*; *кроящи* – *кроящите*; *кълнящи* – *кълнящите*; *летиящи* – *летиящите*; *лямтящи* – *лямтящите*; *мрящи* – *мрящите*; *седящи* – *седящите*; *търпящи* – *търпящите*; *шептящи* – *шептящите*; *ламтящи* – *ламтящите*; *метящи* – *метящите*; *стоящи* – *стоящите*; *спящи* – *спящите*; *церящи* – *церящите*; *честитящи* – *честитящите*; *четящи* – *четящите*; *ядящи* – *ядящите*; и др.

В същото време правилото се спазва при формите за мн. ч. на тези причастия, образувани от глаголи, на които ударението не пада върху променливото **я**: *дрѣмеци* – *дрѣмеците*; *говѣреци* – *говѣреците*. Ако обаче ударението пак не пада върху променливото **я**, но глаголът е от III спрежение, формите му за множествено число пак сме задължени да пишем с **я**, независимо че правилото изисква да ги пишем с **е**: *стрѣлящи* – *стрѣлящите*. Повече от ясно е, че посочената непоследователност може да се избегне и всички причастни форми биха изравнили начина си на писане, независимо от мястото на ударението, рода и числото, ако ятовата гласна във всички тях се замени с **ѣ**: *берѣци*, *берѣция(т)*, *берѣца*, *берѣцата*, *берѣцо*, *берѣцото*, *берѣци*, *берѣците*; *гасѣци*, *гасѣция(т)*, *гасѣца*, *гасѣцата*, *гасѣцо*, *гасѣцото*, *гасѣци*, *гасѣците*; *дрѣмецѣ*, *дрѣмѣция(т)*, *дрѣмѣца*, *дрѣмѣцата*, *дрѣмѣцо*, *дрѣмѣцото*, *дрѣмѣци*, *дрѣмѣците*; *говѣрѣци*, *говѣрѣция(т)*, *говѣрѣца*, *говѣрѣцата*, *говѣрѣцо*, *говѣрѣцото*, *говѣрѣци*, *говѣрѣците*; и т. н.

2.1.2. При изговор всеки българин ще може да изговаря думите с променливо **я** както той желае – с **е** или с **я**. Това означава, че правилен от гледна точка на правоговорните норми ще бъде изговорът *бял* – *бел*, *бяла* – *бѣла*, *бяло* – *бѣло*, *бяли* – *бѣли*. От една страна, тази свобода на изговора ще премахне езиковото насилие, което нормата за *якане* и *екане* при изговор упражнява върху огромна част от българите, задължавайки ги да практикуват изговор, несвойствен за родния им говор. От друга страна, „освобождането“ на *якавия* и *екавия* изговор съобразно предпочитанието на говорещия ще даде възможност в хода на времето по естествен път да се установи само *екав* или само *якав* изговор в думите и техните словоформи в зависимост от това коя от формите ще добие популярност. И не на последно място – освобождането на говорещите от задължението да спазват правоговорните норми за *екав* и *якав* изговор не е нова екзотична идея, защото предлаганата свобода на изговор вече има аналог в съвременната ни говорна практика, при това – кодифициран аналог. Правописният речник на съвременния български книжовен език от 1983 г. в раздела за променливото **я** казва, че „в устната форма на книжовния

език в случаите на променливо **я** се допуска и изговор на *e*“ (ПРСБКЕ, 1983, с. 20), същото допуска и Краткият правописен речник на българския книжовен език от 1989 г. (КПРБКЕ, 1989, с. 14). В следващия по хронология речник – Новия правописен речник на българския език от 2002 г., такъв тип свободомислие отсъства, макар и този речник да прави отстъпка от нормата в тази посока – „допуска се в поезията заради римата да се пише и изговаря **е** вм. **я**“ (НПРБЕ, 2002, с. 24). Сходни виждания застъпват и не само цели авторски колективи, както е в случая с посочените издания на цитираните речници, но и отделни автори. Благой Шклифов например също задава въпроса „Защо да няма дублетни форми на местото на т. нар. променливо **я**“ (Шклифов, 2002, с. 15).

2.1.3. Изхвърлянето на **ѣ** от нашата азбука с помощта на правописната реформа от 1945 г. е напълно предумишлен, най-вече – политически акт. По този начин се премахва обединяващото звено между западните български говори и източните български говори, т. е. между западния българин (в това число и този от географската област Македония) и източния българин най-вече за да се удовлетворят амбициите и се изпълнят задкулисни договарки на комунистическите ръководства на Българската работническа партия (комунисти), Македонската комунистическа партия и Югославската комунистическа партия по време на Втората световна война по т. нар. *македонски въпрос*, част от решаването на който е отказът на БРП (к) от историческата истина за българската народностна принадлежност на българите от трите дяла на географската област Македония – Вардарския, Егейския и Пиринския, и подмяната на българското им народностно съзнание с македонско. И досега не се обръща внимание на ред „случайности“, имащи отношение към постигането на поставената цел: а) по едно и също време ръководствата на Българската работническа партия (к) и на Македонската комунистическа партия формират **езикови комисии**; б) тези езикови комисии **заседават по едно и също време**: *македонската* – в периода 27.11.1944 г. – 3.12.1944 г. (т. нар. Първа езикова комисия), 15.02.1945 г. – 15.03.1945 г. (т. нар. Втора езикова комисия), 3.05.1945 г. (т. нар. Трета езикова комисия); *българската* – от септември 1944 г. до февруари 1945 г.; в) и двете езикови комисии вземат **решения, които да скъсат връзката на македонския българин с България**: *македонската* – като изхвърля от графиката на новосъздадения „език“ буквата **ѣ**, която е символ на българщината; *българската* – като изхвърля от употреба **ѣ**, с което освен че отнема от съзнанието на българина чувството за приемственост между сегашната и старата българска книжнина, но и налага силово на западния българин от Народна република България да „яка“ в противовес на безизключителното „екане“ на българите, останали в пределите на новосъздадната държава Македония. В този смисъл премахването на **ѣ** може основателно да се квалифицира като антinationално (Шклифов, 2002, с. 14). Вместо да утвърди изговор *e* на мястото на **ѣ**, който преобладава в цялата българска езикова територия, **българската** езикова комисия постановява на неговото място да се изговаря и пише **я** или *e* според източното произношение (чл. 4 на Наредбата закон в ДВ, бр. 47/27.02.1945). Това решение разкъсва българската езикова територия на две равни части – източна, в която на мястото на **ѣ** се изговаря **я** и *e*, и западна, в която векове на мястото на **ѣ** се изговаря само *e*, независимо от фонетичните условия. Това решение преследва политически цели – огромната част от тази западна половина на българската езикова територия съставя Вардарската част на географската област Македония, която обаче от август 1944 г. вече е с федерален статут в състава на федерална Югославия, а другата голяма част от тази западна половина на българската езикова територия съставя Пиринската част на географската област Македония, която югославският и българският комунистически елит възнамеряват да включат в една обединена македонска държава (Ангелов, 1999, с. 51). На мястото на **ѣ** и във Вардарска Македония, и в Пиринска Македония от векове се изговаря вокалът *e*. Така с чл. 4 на Наредбата закон българската комунистическа власт извършва предателство спрямо българските македонски диалекти („македонски“, разбирани като български диалекти от географската област Македония) в Пиринска Македония и във Вардарска Македония, защото смисълът на една

националноотговорна езикова реформа е да обединява, а не да разединява (Шклифов, 2002, с. 14). Затова прокараната от Отечествения фронт през 1945 г. правописна реформа в частта за изваждането от употреба на **ѣ** и **ѡ** по своя характер е демагогска – зад привидната хуманна цел да се улесни писменото предаване на родния ни език всъщност стоят политически и антinationални мотиви.

2.2. Буквите **ѡ** и **ѡѡ**

Вече стана дума, че в съвременния ни език с буквата **ѡ** основно се отбелязват наследниците на старобългарските вокали **ѡ** и **ѡѡ**, и по-рядко – наследниците на старобългарските **ѡ** и **ѡѡ**. Стана също ясно, че българинът е загубил знанието кога трябва да постави **ѡ** на мястото на **ѡ** и **ѡѡ**. Затова единствено приемливата позиция е **ѡ** и **ѡѡ** (**ѡѡ** стои на мястото на **ѡ** след мек съгласен) да се възстановят само в окончанията на формите на глаголите за 1 л. ед. ч. и 3 л. мн. ч. сегашно време, както и в тези от формите на останалите глаголни времена, които ги включват като съставни, единствено в духа на старобългарската традиция (тези две графеми не присъстват на това място в Дриновско-Иванчевския правопис, там те се употребяват в старобългарски).

2.2.1. В днешния ни правопис след твърд съгласен звук се пише буквата **а**, с която всъщност се отбелязва звукът [ъ], който е днешният наследник на това място на стб. заден носов вокал **ѡ**: срв. например днешното: *изляза* със стб. **нзлѡѡзѡ** ‘изляза, придвижва се отвътре навън’ (СР, 1999, с. 621); срв. дн. *кова* със стб. **ковѡ** ‘кова, обработвам с чук метал’ (СР, 1999, с. 729–730); срв. дн. *крада* със стб. **крадѡѡ** ‘крада, открадвам, ограбвам, отнемам’ (СР, 1999, с. 751); срв. дн. *лиша* със стб. **лншѡ** ‘лишавам някого от нещо’ (СР, 1999, с. 801); срв. дн. *лъжа* със стб. **лъжѡѡ** ‘лъжа, измамвам, излъгвам’ (СР, 1999, с. 809); срв. дн. *мина* със стб. **мннѡѡ** ‘премина, извървя дадено разстояние’ (СР, 1999, с. 853); срв. дн. *мълча* със стб. **мльчѡѡ** ‘мълча, не говоря’ (СР, 1999, с. 861) и др. Следователно при въвеждане на буквата **ѡ** в употреба българинът ще я пише в глаголните форми за 1 л. ед. ч. и 3 л. мн. ч. сег. вр., както и във формите на глаголите за тези лица в просто бъдеще време и за бъдеще време в миналото: излѡѡзѡ – ще излѡѡзѡ – щѡѡ да излѡѡзѡ, излѡѡзѡѡ – ще излѡѡзѡѡ – щѡѡ да излѡѡзѡѡ; ковѡ – ще ковѡ – щѡѡ да ковѡ, ковѡѡ – ще ковѡѡ – щѡѡ да ковѡѡ; крадѡ – ще крадѡ – щѡѡ да крадѡ, крадѡѡ – ще крадѡѡ – щѡѡ да крадѡѡ; лишѡ – ще лишѡ – щѡѡ да лишѡ, лишѡѡ – ще лишѡѡ – щѡѡ да лишѡѡ; лъжѡ – ще лъжѡ – щѡѡ да лъжѡ, лъжѡѡ – ще лъжѡѡ – щѡѡ да лъжѡѡ; минѡ – ще минѡ – щѡѡ да минѡ, минѡѡ – ще минѡѡ – щѡѡ да минѡѡ; мльчѡ – ще мльчѡ – щѡѡ да мльчѡ, мльчѡѡ – ще мльчѡѡ – щѡѡ да мльчѡѡ.

2.2.2. В съвременния правопис след мек съгласен звук в глаголните форми за 1 л. ед. ч. и 3 л. мн. ч. сег. вр., както и във формите на глаголите за тези лица в просто бъдеще време и за бъдеще време в миналото се пише буквата **я**, с която всъщност се отбелязва звукът [ѡ] в позиция след мек съгласен (*мислѡѡ*, т. е. мисля) и след вокал (*стойѡѡ*, т. е. стоя). В тези случаи вокалът [ѡ] е днешният наследник на това място на стб. заден носов йотуван вокал **ѡѡ**: срв. например дн. *излея се* със стб. **нзлѡѡѡ сѡ** ‘за течност – излея се, изсипя се вън’ (СР, 1999, с. 621); срв. дн. *измия се* със стб. **нзмѡѡѡ сѡ** ‘измия се, умия се’ (СР, 1999, с. 623); срв. дн. *изменя се* със стб. **нзмѡѡѡѡ сѡ** ‘променя се, изменя се’ (СР, 1999, с. 623); срв. дн. *кривя* със стб. **крѡѡѡѡ** ‘кривя, скривам, укривам’ (СР, 1999, с. 760); срв. дн. *крепя се* със стб. **крѡѡѡѡѡ сѡ** ‘крепя се, укрепвам се, заяквам, ставам силен’ (СР, 1999, с. 763); срв. дн. *лея* със стб. **лѡѡѡѡ** ‘лея, наливам’ (СР, 1999, с. 814); срв. дн. *меля* със стб. **мѡѡѡѡѡ** ‘меля, смилам, правя на брашно’ (СР, 1999, с. 861); срв. *моля се* със стб. **мѡѡѡѡѡ сѡ** ‘моля се, отправям молба към някого’ (СР, 1999, с. 865), и др. При въвеждане на буквата **ѡѡ** в употреба, българинът ще я пише в глаголните форми за 1 л. ед. ч. и 3 л. мн. ч. сег. вр. (както и във формите на глаголите за тези лица в просто бъдеще време и бъдеще време в миналото): излѡѡѡѡ

се – ще се излѣѣ – щѣх да се излѣѣ; излѣѣт се – ще се излѣѣт – щѣха да се излѣѣт; измиѣ се – ще се измиѣ – щѣх да се измиѣ; измиѣт се – ще се измиѣт – щѣха да се измиѣт; изменѣ се – ще се изменѣ – щѣх да се изменѣ; изменѣт се – ще се изменѣт – щѣха да се изменѣт; *крия; крепя се; лея; меля; моля се* и др. Съответните им изговорни форми ще бъдат *излѣйѣ – ите излѣйѣ – ит'ах да излѣйѣ;*

2.3. Какво полезно ще допринесе връщането на стари графемни в съвременния ни правопис?

1. С въвеждането в употреба на ѣ ще се улеснят при писане и изговор не само българите на запад от ятовата изоглосна зона, а и всички българи, за които прилагането на правилото за „якане“ и „екане“ при писане и изговор е труднопостижимо, а съблюдаването му при изключенията – непосилно бреме.

2. Възстановяваме в графичната си система букви в тяхната изконна езикова среда, в която, с изключение на последните 73 години, са нейно естествено езиково градиво от средата на IX век насам.

3. Запазваме от чуждо посегателство историческото си книжовно наследство:

- в Русия се чуват гласове за връщане в графиката им на графемата ѣ, която присъства в нея до 1917 г., след което е изхвърлена от болшевиките, но е известно обаче, че ѣ влиза в руски от български с помощта на черковнославянската му версия.

- в днешната държава Република Северна Македония, заради ясно заявените там претенции към българското книжовно наследство от географската област Македония, може да поставят в графиката си ѣ и ж и така да добавят аргумент към претенциите си за създатели и наследници на тази книжнина.

4. Възстановяването в употреба на ѣ, ж и ѣ ще се приеме с удовлетворение не само от потомците на преселниците от Вардарския и Егейския дял на географската област Македония, но и от всички патриотично настроени българи, тачещи родовата си памет и сътвореното българското книжовно наследство от творческия гений на българина през вековете; от представителите на Българската православна църква, чиято богослужерна книжнина, макар и на черковнославянски, е естествен мост между сегашната и старата българска книжнина; от дъновистите, според чийто духовен баща „ѣ е печатът на славянството в скрижалите на Бога“ и „небесният знак на кирилицата“¹; от историците, отдадени на българската национална кауза; от всички хора на България, които изпитват преклонение към автентичното българско графично наследство и неговият изящен естетичен финес.

2.4. С връщането в употреба на ѣ, ж и ѣ ще възникне известна финансова тежест при подмяната на указателните табели за населени места, улици и площади, както и на географски карти, на които те присъстват в названията на топографски обекти. От друга страна обаче отделените средства за подмяната им ще отидат в бизнеса, което по същество ще представлява инвестиция от страна на държавата и общините в него. Освен това с наредба или закон ще се определи период от време (година, две, три), през който това да се случи.

Що се отнася до подмяната на лични карти, международни паспорти и шофьорски книжки в случаите със замяна на я и е, получени от променливо я (ѣ), тя не е задължителна, тъй като и сега право на заявителя е да посочи начин, по който да се изписва името му. Разбира се, граждани на България, водени от патриотични подбуди, сами и с удоволствие биха променили изписването на името си в случаите, когато то съдържа ѣ (Вѣра, Желѣзко, Недѣлчо, Недѣлко, Снѣжана, Цвѣтана, и др; Бѣлев, Бѣлчев, Желѣзаров, Снѣгов, Хлѣбаров, Цвѣтков и др.).

И днес араби, арменци евреи, китайци, японци използват древните си графични системи. В XXI век все още исторически остава правописът на английския език, гръцкия език, френския

¹ Николова, А. (2016) </aneta-nikolova.com/uchitelyat-dunov-za-e-dvojno/>

език. С връщането в графичната ни система на старите **Ѣ**, **Ѧ** и **ѧ**, от една страна, ще се поднови изкуствено прекъснатата връзка на съвременната българска книжнина със старата, на която сме естествен наследник и правоприемник, от друга – ще се премахне езиковата принуда при изговор, от трета страна – ще се постигне единство при писането на думи и словоформите им, на някои от които при писменото им представяне отечественофронтовската правописна реформа от 1945 г. постановява аргументиран хаос. Така, както през вековете дотук, ще постигнем отново единство в многообразието на езика ни.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Ангелов, В. (1999)** Хроника на едно национално предателство. Опитите за насилствено денационализиране на Пиринска Македония (1944–1949 г.). Благоевград, 1999. (*Angelov, V. Hronika na edno natsionalno predatelstvo. Opitite za nasilstveno denatsionalizirane na Pirinska Makedonia (1944–1949 g.). Blagoevgrad, 1999.*)
- Ангелова, В. (2014)** Българските езиковеди и правописната реформа от 1945 г. // *Проглас.* (год. XXIII), кн. 23 (2), с. 68–85. (*Angelova, V. Bulgarian Linguists and the Spelling Reform of 1945. // Proglas, kn. 23 (2), s. 68–85.*)
- ДВ (1945)** *Държавен вестник*, год. LXVII, бр. 47 от 27 февруари 1945 г. (*Darzhaven vestnik, god. LXVII, br. 47 ot 27 fevruari 1945 g.*)
- КПРБКЕ (1989)** Кратък правописен речник на българския книжовен език. София. (*Kratak pravopisen rechnik na balgarskia knizhoven ezik. Sofia.*)
- Марков, Попов (1990)** Непубликувано писмо от личния архив на Антон Попов и Вида Боева-Попова. Дом на Иван Михайлов в Рим, 11 март 1990 г. (*Markov, Popov. Nepublikovano pismo ot lichnia arhiv na Anton Popov i Vida Boeva-Popova. Dom na Ivan Mihaylov v Rim, 11 mart 1990 g.*)
- Николова, А. (2016)** Учителят Дънов за буквата Ъ (05.05.2016). – Достъпно на: <<http://aneta-nikolova.com/uchitelyat-dunov-za-e-dvojno>> (*Nikolova, A. Uchitelyat Danov za bukvata Ъ (05.05.2016). Available at: <http://aneta-nikolova.com/uchitelyat-dunov-za-e-dvojno>*)
- Неделев, П. (2018)** Старият правопис и ползите от него днес. – (14.06.2018) Достъпно на <<https://voinaimir.info/2018/06/старият-правопис-и-ползите-от-него-днес/>> (*Nedeleev, P. Stariyat pravopis i polzite ot nego dnes. – (14.06.2018) Available at https://voinaimir.info/2018/06/старият-правопис-и-ползите-от-него-днес/*)
- НПРБЕ (2002)** Нов правописен речник на българския език. София. (*Nov pravopisen rechnik na balgarskia ezik. Sofia.*)
- ОПРБЕ (2012)** Официален правописен речник на българския език. София. (*Ofitsialen pravopisen rechnik na balgarskia ezik. Sofia.*)
- ПРСБКЕ (1983)** Правописен речник на съвременния български книжовен език. София. (*Pravopisen rechnik na savremennia balgarski knizhoven ezik. Sofia.*)
- Хомеръ (1942)** Одисея. София: Издателство „Ралица“. Преводъ отъ старогръцки в стихове (хексаметри) на Николай Вранчевъ. Печатница „Стопанско развитие“, София, ул. Веслецъ 5, 271/1942. (*Homer. Odiseya. Sofia: Izdatelstvo „Ralitsa“. Prevod ot starogratski v stihove (heksametri) na Nikolay Vranchev. Pечатnitsa „Stopansko razvitie“, Sofia, ul. Vesletsa 5, 271/1942.*)
- Шклифов, Бл. (2002)** За разширението на диалектната основа на българския книжовен език и неговото обновление. София. (*Shklifov, Bl. Za razshirenieto na dialektnata основа na balgarskia knizhoven ezik i negovoto obnovlenie. Sofia.*)